

ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIK LITSEYIDA INGLIZ TILINI O'QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUVNING SAMARADORLIGI

Abduraximova Mashhura Xudoyberdi qizi,
SamDChTI mustaqil izlanuvchisi (PhD), Ichki ishlar vazirligi
Jizzax akademik litseyi ingliz tili fani o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18639965>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada Ichki ishlar vazirligi akademik litseyi o'quvchilariga ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvdan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ metodlarning o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o'rni, ularning darsdagi faolligi va motivatsiyasiga ta'siri o'rganiladi. Maqola natijalari akademik litseylar sharoitida ingliz tilini o'qitish metodikasini takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: kommunikativ yondashuv, ingliz tilini o'qitish metodikasi, akademik litsey, nutqiy kompetensiya, interaktiv metodlar, CEFR.

Аннотация. В данной научной статье анализируются теоретические и практические аспекты использования коммуникативного подхода в обучении английскому языку учащихся Академического лицея МВД. В исследовании исследуется роль коммуникативных методов в развитии речевых компетенций учащихся, их влияние на активность и мотивацию на уроке. Результаты статьи имеют практическое значение для совершенствования методики преподавания английского языка в условиях академических лицеев.

Ключевые слова: коммуникативный подход, методика преподавания английского языка, Академический лицей, речевая компетентность, интерактивные методы, CEFR.

Annotation. This scientific article analyzes the theoretical and practical aspects of using a communicative approach in teaching English to students of the academic Lyceum of the Ministry of Internal Affairs. The study examines the role of communicative methods in the development of students' speech competencies, their influence on activity and motivation in the lesson. The results of the article are of practical importance in improving the methodology of teaching English in academic lyceums.

Keywords: communicative approach, methodology of teaching English, academic Lyceum, speech competence, interactive methods, CEFR.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tilini mukammal egallash har bir soha vakili uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, huquqni muhofaza qilish organlari uchun kadrlar tayyorlaydigan Ichki ishlar vazirligi akademik litseylarida ingliz tilini o'qitish masalasi dolzarb hisoblanadi. Chunki zamonaviy huquq-tartibot faoliyati xalqaro hamkorlik, xorijiy tajribalarni o'rganish va professional muloqot olib borishni talab etadi.

An'anaviy grammatik-tarjima usullari o'quvchilarning nazariy bilimlarini shakllantirsa-da, real muloqotda erkin nutq yuritish ko'nikmasini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Shu sababli ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvga asoslangan metodlardan foydalanish zarurati yuzaga kelmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Kommunikativ yondashuv (Communicative Language Teaching – CLT) va uning samaradorligi haqida xalqaro va mahalliy adabiyotlarda keng ma'lumot mavjud. Richards va Rodgers (2014) o'z ishlarida CLT ning nazariy asoslarini, tilni faqat grammatik qoidalar majmui sifatida emas, balki ijtimoiy muloqot vositasi sifatida

o'rgatish zarurligini ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, tilni muloqot vositasi sifatida o'qitish o'quvchilarda nutqiy kompetensiyani, ya'ni fikrni mustaqil ifodalash, savol-javoblar qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Harmer (2015) kommunikativ metodlarni amaliy darslarda qo'llashga e'tibor qaratadi. U role-play, juftlik va guruh ishlari, muhokamalar, problem-solving tasks va audio-video integratsiyasiga asoslangan mashqlar orqali o'quvchilarning faolligini oshirish mumkinligini bildiradi. Shuningdek, Harmer grammatikani nutq jarayonida o'rgatish tamoyilini ilgari suradi, bu esa o'quvchilarda tilga bo'lgan ishonchni oshiradi va ularni erkin muloqotga tayyorlaydi.

Brown (2016) esa kommunikativ kompetensiyaning asosiy komponentlarini — grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalarni — shakllantirish jarayonida interaktiv metodlarning ahamiyatini ko'rsatadi. U ta'lim jarayonida o'quvchilarni faol ishtirokchi sifatida jalb qilish, mustaqil fikrlash va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, Common European Framework of Reference for Languages (CEFR, 2020) standartlari kommunikativ yondashuvni qo'llashning xalqaro me'yorlariga mosligini tasdiqlaydi. CEFR listening, speaking, reading va writing ko'nikmalarini integratsiyalashgan holda rivojlantirishni nazarda tutadi, bu esa kommunikativ yondashuv tamoyillari bilan uzviy bog'liqdir.

Mahalliy adabiyotlarda, jumladan Jalolov (2012) ishlarida, Ichki ishlar vazirligi akademik litseylarida ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarning kasbiy ehtiyojlariga mos kommunikativ metodlarning qo'llanilishi tavsiya etiladi. U o'quvchilarning real xizmat vaziyatlarida tilni qo'llash qobiliyatini rivojlantirish va motivatsiyasini oshirishga qaratilgan metodlarni ishlab chiqishning zarurligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot natijalari. Kommunikativ yondashuv (Communicative Language Teaching – CLT) XX asrning ikkinchi yarmida xorijiy tillarni o'qitish metodikasida tub burilish yasagan yondashuvlardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv audiolingval va grammatik-tarjima metodlarining cheklangan imkoniyatlari fonida shakllanib, tilni faqat qoidalar majmui sifatida emas, balki ijtimoiy muloqot vositasi sifatida o'rgatishni maqsad qilgan.

Kommunikativ yondashuvning asosiy g'oyasi o'quvchini real hayotga yaqin bo'lgan vaziyatlarda til orqali erkin muloqotga kirisha olishga tayyorlashdan iborat. Ya'ni, bunda til faqat grammatik strukturalar yig'indisi sifatida emas, balki fikr bildirish, axborot almashish, munosabat o'rnatish va muammolarni hal qilish vositasi sifatida qaraladi.

Kommunikativ yondashuvda til birinchi navbatda kommunikativ funksiyani bajaruvchi vosita sifatida o'rgatiladi. O'quvchilar tayyor gaplarni yodlashdan ko'ra, o'z fikrini mustaqil ifodalashga undaladi. Dars jarayonida dialoglar, rolli o'yinlar, munozaralar, muammoli vaziyatlar, juftlik va guruh ishlari keng qo'llanadi.

Bu yondashuvda asosiy e'tibor "tilni bilish"ga emas, balki til orqali muloqot qila olishga qaratiladi. O'quvchilar til birliklaridan foydalanib, savol berish, javob qaytarish, kelishish, rad etish, maslahat berish, tushuntirish kabi nutqiy faoliyatlarni bajaradilar. Natijada til tabiiy muhitga yaqin sharoitda o'zlashtiriladi.

Kommunikativ yondashuvda grammatika alohida, izolyatsiyalangan holda emas, balki nutqiy vaziyatlar orqali o'rgatiladi. O'quvchi qoidani yodlab olishdan ko'ra, uni amaliy qo'llash jarayonida o'zlashtiradi.

Masalan, zamonlar, modal fe'llar yoki shartli gaplar avval kommunikativ topshiriqlar orqali tanishtiriladi, keyin esa ularning shakli va qo'llanilishiga izoh beriladi. Bu jarayon "use → analyze → practice" tamoyiliga asoslanadi. Natijada o'quvchi grammatikani sun'iy emas, balki tabiiy nutq jarayonida egallaydi.

Bunday yondashuv til o'rganishda psixologik to'siqlarni kamaytiradi va o'quvchini xatodan qo'rqmasdan gapirishga o'rgatadi. Xatolar esa o'rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilinadi.

Kommunikativ yondashuvda o'qituvchi emas, balki o'quvchi dars markazida turadi. O'qituvchi boshqaruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, motivator va tashkilotchi rolini bajaradi.

O'quvchilar faol ishtirokchi bo'lib, mustaqil fikrlash, muammo yechish, hamkorlikda ishlash va o'z fikrini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Juftlik va guruh ishlari, loyiha metodlari, muhokamalar orqali o'quvchilar faolligi oshadi.

Bu ayniqsa Ichki ishlar vazirligi akademik litseyi o'quvchilari uchun muhim bo'lib, ularni kelajak kasbiy faoliyatida muloqotga tayyorlashga xizmat qiladi.

Kommunikativ yondashuv Yevropa tillarini bilish darajasini belgilovchi **CEFR (Common European Framework of Reference for Languages)** talablariga to'liq mos keladi. CEFR til kompetensiyasini faqat bilim sifatida emas, balki amaliy kommunikativ qobiliyat sifatida baholaydi.

Mazkur tizimda listening, speaking, reading, writing ko'nikmalari integratsiyalashgan holda rivojlantiriladi. Kommunikativ yondashuvda esa bu to'rt ko'nikma bir-biri bilan uzviy bog'liq holda shakllantiriladi. Masalan, matnni tinglab tushunish, muhokama qilish, yozma xulosa chiqarish kabi topshiriqlar orqali kompleks rivojlanish ta'minlanadi.

Shu sababli kommunikativ yondashuv zamonaviy ta'lim talablari va xalqaro standartlarga mos keluvchi samarali metod sifatida e'tirof etiladi.

Ichki ishlar vazirligi akademik litseylarida ta'lim jarayoni o'ziga xos tashkiliy-pedagogik muhitga ega bo'lib, u intizom, mas'uliyat, aniqlik va kasbiy yo'naltirilganlik tamoyillariga asoslanadi. Bunday muassasalarda ingliz tilini o'qitish jarayoni nafaqat umumiy lingvistik kompetensiyani rivojlantirish, balki o'quvchilarning kelajakdagi xizmat faoliyatiga mos kommunikativ tayyorgarligini shakllantirishni ham ko'zda tutadi.

Shu sababli akademik litsey sharoitida ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvni qo'llash alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning real xizmat vaziyatlarida til orqali samarali muloqot qila olish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Akademik litseylarda ingliz tili mashg'ulotlari o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Ya'ni, mavzular faqat umumiy kundalik hayot bilan cheklanib qolmasdan, balki huquq-tartibot faoliyati bilan bog'liq bo'lishi kerak.

Masalan:

- public safety and law enforcement,
- communicating with foreign citizens,
- border control situations,
- giving instructions and warnings,
- reporting incidents,
- professional ethics in communication.

Bu kabi mavzular o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va tilni kelajak kasbiy faoliyati bilan bog'lash imkonini beradi. Hutchinson & Waters (ESP nazariyasi) ta'kidlaganidek, tilni kasbiy ehtiyojlarga moslashtirib o'qitish o'quvchining o'zlashtirish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Kommunikativ yondashuvning muhim jihatlaridan biri – o'quvchini real muloqot muhiti bilan tanishtirishdir. Akademik litsey sharoitida ingliz tili darslarida sun'iy matnlardan ko'ra, hayotiy vaziyatlarga asoslangan dialoglar samaraliroq hisoblanadi.

Masalan:

- xorijiy fuqaro bilan hujjatlarni tekshirish,
- yo'l-transport hodisasi bo'yicha savol-javob,
- mehmonlarga yo'l ko'rsatish,
- muammo yuzasidan tushuntirish berish.

Bunday dialoglar orqali o'quvchilar savol berish, aniqlashtirish, tushuntirish, ogohlantirish, muloyim tarzda muloqot qilish kabi nutqiy funksiyalarni amaliy o'zlashtiradi. Bu jarayon Canale & Swain tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetensiya komponentlari — grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Akademik litseylarda ingliz tilini o'qitishda role-play va case-study metodlari ayniqsa samarali hisoblanadi. Role-play o'quvchilarni ma'lum rollarga kiritib, ularni muloqot jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Masalan:

- “Officer – Foreign Visitor”,
- “Border Control Interview”,

- “Lost Documents Case”,
- “Public Order Situation”.

Case-study metodida esa o‘quvchilar muammoli vaziyatni tahlil qiladi, yechim topadi va uni ingliz tilida ifodalaydi. Bu usul nafaqat til ko‘nikmalarini, balki mantiqiy fikrlash, qaror qabul qilish va jamoada ishlash malakalarini ham rivojlantiradi.

Harmer ta’kidlaganidek, kommunikativ mashg‘ulotlarda o‘quvchi faolligi qanchalik yuqori bo‘lsa, til o‘zlashtirish darajasi shunchalik samarali bo‘ladi.

O‘quvchilarning kelajak kasbiy faoliyatini hisobga olgan holda kommunikativ yondashuv asosida maxsus vaziyatlar modellashtiriladi. Jumladan:

- xorijiy fuqaro bilan muloqot qilish;
- rasmiy savol-javoblarni olib borish;
- hujjatlarni tushuntirish;
- xizmat davomida dialog tashkil etish;
- muammoli holatlarda muloyim nutqdan foydalanish.

Bunday modellashtirilgan vaziyatlar o‘quvchini real ish faoliyatiga psixologik va lingvistik jihatdan tayyorlaydi. Natijada ular nafaqat tilni biladi, balki uni professional kontekstda qo‘llay oladi.

Kommunikativ yondashuv asosida o‘qituvchi nazoratchi emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahatchi va motivator rolini bajaradi. Akademik litseylarda bu ayniqsa muhim bo‘lib, o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, jamoada ishlashga va tashabbus ko‘rsatishga o‘rgatadi.

Dars jarayonida juftlik ishlari, guruh muhokamalari, interaktiv topshiriqlar, loyiha metodlari qo‘llanilishi o‘quvchilar faolligini oshiradi va kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot jarayonida Ichki ishlar vazirligi akademik litseyida ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvga asoslangan metodlar tizimli ravishda tatbiq etildi. Tajriba-sinov mashg‘ulotlarining asosiy maqsadi o‘quvchilarning real muloqot vaziyatlarida ingliz tilidan samarali foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat bo‘ldi.

Tajriba davomida quyidagi kommunikativ metodlar asosiy vosita sifatida tanlandi: role-play, pair work va group work, discussion, problem-solving tasks hamda listening va speaking integratsiyasiga asoslangan mashqlar. Ushbu metodlar o‘quvchilarni passiv tinglovchidan faol muloqot ishtirokchisiga aylantirishga xizmat qildi.

Role-play metodida o‘quvchilar kelajak kasbiy faoliyatiga mos rollarga kiritildi. Mashg‘ulotlarda quyidagi vaziyatlar modellashtirildi:

- “Officer – Foreign Citizen Interview”,
- “Border Control Check”,
- “Lost Passport Situation”,
- “Public Order Case”.

Bu mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilar savol berish, javob qaytarish, tushuntirish, ogohlantirish, muammo yechish kabi nutqiy funksiyalarni amalda bajarishdi. Role-play o'quvchilarning nutq faolligini oshirib, ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qildi.

Richards & Rodgers ta'kidlaganidek, role-play mashqlari o'quvchini real hayotga yaqin kommunikativ muhitga olib kiradi va til o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi.

Kommunikativ mashg'ulotlarda juftlik va guruh ishlari muhim o'rin egalladi. Pair work mashqlarida o'quvchilar bir-biri bilan muloqot qilib, savol-javob, ma'lumot almashish, mini-dialoglar tuzish bilan shug'ullandi.

Group work esa muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, yechim ishlab chiqish va natijani ingliz tilida taqdim etishga qaratildi. Masalan:

- bir xizmat vaziyatini muhokama qilish,
- xorijiy fuqaro bilan muloqot strategiyasini ishlab chiqish,
- xizmat jarayonida muloyim nutqdan foydalanish yo'llarini topish.

Bu jarayonlar o'quvchilarning ijtimoiy faolligini, mustaqil fikrlashini va jamoada ishlash malakalarini rivojlantirdi.

Discussion mashqlarida o'quvchilar berilgan mavzu bo'yicha o'z fikrini bildirish, dalil keltirish va boshqa fikrlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ldi. Masalan, "How to communicate with foreigners politely?", "What should an officer do in difficult situations?" kabi savollar asosida muhokamalar olib borildi.

Problem-solving tasks esa o'quvchilarni real muammoli vaziyatda qaror qabul qilishga undadi. Ular vaziyatni ingliz tilida tahlil qilib, yechim variantlarini taklif qildilar. Bu esa nafaqat til ko'nikmalarini, balki tanqidiy fikrlash va strategik kompetensiyani ham rivojlantirdi.

Canale & Swain nazariyasiga ko'ra, kommunikativ kompetensiyaning muhim jihati o'quvchining vaziyatga mos strategiyalarni qo'llay olishidir. Mazkur mashqlar aynan shu kompetensiyani shakllantirishga xizmat qildi.

Tadqiqot davomida listening va speaking ko'nikmalari integratsiyalashgan holda rivojlantirildi. Avval o'quvchilar autentik audio yoki video materiallarni tinglab, asosiy mazmuni tushunish, kerakli axborotni ajratib olish vazifalarini bajardilar.

So'ngra ushbu materiallar asosida savol-javoblar, dialoglar, muhokamalar tashkil etildi. Masalan, xorijiy fuqaro bilan suhbat namunasi tinglanib, keyin shu vaziyat asosida dialog tuzildi.

Bu usul o'quvchilarning eshitib tushunish va og'zaki nutqni uzviy bog'liq holda rivojlantirishga xizmat qildi.

Darslarda grammatik material alohida mavzu sifatida emas, balki nutqiy vazifalarni bajarish jarayonida o'rgatildi. Masalan, modal fe'llar xizmat vaziyatlarini ifodalashda,

zamonlar voqeani tushuntirishda, shartli gaplar muammoli holatlarni muhokama qilishda qo'llanildi.

O'quvchilar qoidani yodlashdan ko'ra, uni amaliy muloqotda qo'llash orqali o'zlashtirdilar. Bu esa ularning tilga nisbatan ishonchini oshirib, nutqiy faolligini kuchaytirdi.

Kommunikativ metodlarni tizimli qo'llash natijasida o'quvchilarning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlash darajasi va ingliz tilida erkin muloqot qilishga bo'lgan ishonchi oshdi. Mashg'ulotlarda passivlik kamayib, o'quvchilar faol ishtirokchi sifatida namoyon bo'la boshladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Ichki ishlar vazirligi akademik litseyida ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvdan foydalanish o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ushbu metod o'quvchilarning mustaqil fikrlash, erkin muloqot qilish va kasbiy vaziyatlarda tilni qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa. Mazkur maqoladan shu narsa aniq bo'ladiki, Ichki ishlar vazirligi akademik litseyida ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvdan foydalanish o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Role-play, juftlik va guruh ishlari, discussion, problem-solving tasks hamda listening va speaking integratsiyasiga asoslangan mashqlar o'quvchilarning faol ishtirokini oshiradi, ularni passiv tinglovchidan mustaqil fikrlaydigan va erkin muloqot qila oladigan shaxsga aylantiradi.

Grammatikani nutq jarayonida o'rgatish va kasbiy yo'naltirilgan mavzularni qo'llash orqali o'quvchilarning tilga bo'lgan ishonchi va muloqot ko'nikmalarini oshirish mumkinligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, kommunikativ yondashuv akademik litsey o'quvchilarini kelajakdagi kasbiy faoliyatda real vaziyatlarda samarali muloqotga tayyorlaydi va ularning motivatsiyasini kuchaytiradi.

CLT metodlarini tizimli qo'llash Ichki ishlar vazirligi akademik litseyida ingliz tilini o'qitish jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish va xalqaro ta'lim standartlariga mos keluvchi samarali ta'lim muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'limga oid qarorlari.
2. IIV akademik litseylari uchun o'quv dasturlari.
3. Jalolov J. Chet tillarni o'qitish metodikasi. Toshkent, 2012.
4. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
5. Harmer J. How to Teach English. Longman, 2015.
6. Common European Framework of Reference for Languages. Council of Europe, 2020.
7. Brown H.D. Teaching by Principles. Pearson Education, 2016.